

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

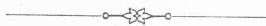
FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Ekskurs III.

(Til S. 140 Linje 31.)

De irske Bogstavnavne¹⁾.

Irlænderne havde et Alfabet, som kaldtes *bethluisnion*, i hvilket Bogstaverne havde en anden Rækkefølge end i det latinske Alfabet og egne Navne, af hvilke ialfald de fleste var Trænavne. Jeg opfører her Navnene i deres irske Rækkefølge med Forklaring efter O'Donovan, A Grammar of the Irish Language (1845) S. XXXII:

<i>b</i> <i>beith</i> , the birch.	<i>st</i> or <i>z</i> } <i>straiif</i> , the sloe tree.
<i>l</i> <i>luis</i> , the mountain ash.	<i>r</i> <i>ruis</i> , the elder.
<i>f</i> <i>fearn</i> , the alder.	<i>a</i> <i>ailm</i> , the fir tree.
<i>s</i> <i>sail</i> , the willow.	<i>o</i> <i>onn</i> , furze.
<i>n</i> <i>nion</i> , the ash.	<i>u</i> <i>ur</i> , heath.
<i>h</i> <i>huath</i> , the hawthorn ²⁾ .	<i>e</i> <i>eadhadh</i> , the aspen.
<i>d</i> <i>duir</i> , the oak.	<i>i</i> <i>idhadh</i> , the yew.
<i>t</i> <i>tinne</i> , unknown.	<i>ea</i> <i>eabhadh</i> , the aspen.
<i>c</i> <i>coll</i> , hazel.	<i>oi</i> <i>oir</i> , the spindle tree.
<i>q</i> <i>queirt</i> , the apple tree.	<i>ui</i> <i>uilleann</i> , woodbine.
<i>m</i> <i>muin</i> , the vine.	<i>io</i> <i>ifn</i> , gooseberry.
<i>g</i> <i>gort</i> , ivy.	<i>ea</i> <i>amhancholl</i> . — unknown.
<i>ng</i> <i>ngedal</i> , the reed.	
<i>p</i> <i>pethpoc</i> , unknown.	

Navnene findes i The Book of Ballymote [Dublin 1887, S. 325 a ff.] i en Afhandling, som er skreven mellem 704 og 909, efter Dr. Graves [Hermathena II S. 449] i Begyndelsen af 9de Aarh. (I Taylor, Greeks and Goths S. 111).

Flere af Navnene forekommer allerede i Sanas Cormaic (Cormacs Glossarium) af den i 903 faldne Munster-Lærde, Biskop og Konge Cormac mac Cuilennain: *edad*, *muin*, *ond*, *nin*, *willinn*. Det sidste Bogstavnavn adskilles her ikke fra det Ord, som betyder »Albue«.

Hos O'Davoren³⁾ forekommer Bogstavnavnet *nin*.

Hos I. Taylor »Greeks and Goths« S. 116 har Dr. Graves paapegt, at Navnene *nion*, *huath*, *tinne*, *muin*, *gort*, *ngedal*, [*straiif*,] *ruis* (privet?), *ailm* (palm?), *onn* (ash?), *ur*, *eadhadh* ikke er virkelige Trænavne i Gammelirsk. »It would seem that meanings have been arbitrarily or fancifully assigned to some of the names by later grammarians in order to complete the fanciful notion of the 'trees' in the 'Ogham forest'«

1) [Forfatteren naaede ikke at udarbejde denne Ekskurs, men har dertil kun efterladt sig de her meddelte spredte Optegnelser.

Af de to sidste Notitser fremgaar, at ogsaa en Optegnelse af gammelkymriske Bogstavnavne fra en Egn, som grænsede til angelsaksisk Kulturomraade, og en Optegnelse af saksiske Bogstavnavne skulde have været medtagne i Undersøgelsen af *bethluisnion's* Oprindelse.]

2) Cormac's Glossary, translated by O'Donovan (Calcutta 1868), S. 165 forklarer *uath* ved *scé* ('a white-thorn').

3) [O'Davoren's Glossarium er udgivet af Stokes i »Three Irish Glossaries« (1862) og i »Archiv für celtische Lexikographie« II (1904).]

Jeg holder det ikke for bevist, at Navnene *beith luis*, o. s. v. er ligesaa gamle (hvilket Taylor S. 115 antager) som Ogham-Skriften, uagtet Bogstavernes Rækkefølge her er den samme som i Ogham-Skriften. Taylor (S. 115) siger: »The names of the Bethluisnion letters are for the most part obviously mere Keltic adaptations of the names of the Scandinavian runes«. Dette er ikke rigtigt. Men det bliver rigtigt efter min Mening, naar man istedenfor skandinaviske Runer indsætter angelsaksiske Runer.

Ved disse irske Bogstavnavne viser sig Lighed med Runenavne dels i Lyd, dels i Betydning. Navnet paa Bogstaven *u* er i Irsk som i Oldnorsk og Ags. *úr*. Det synes ikke tvivlsomt, at der her er historisk Sammenhæng, uagtet der hos de forskellige Folk tillægges Bogstavnavnet forskellige, af Bogstavtegnet uafhængige Betydninger. Da Runenavnet endog allerede er gjenfundet hos Goterne (*wraz* d. e. **ūrus*), synes det at maatte være overført til Irlænderne. Fra hvilket germansk Folk denne Overførelse har fundet Sted, ser man af *queirt*, hvis Lighed med det ags. Runenavn *cweorð* (*querð* Stephens 13) ikke kan være tilfældig.

Da *cweorð* er en forholdsvis sen Rune, som ikke findes hos Nordboerne, maa de irske Bogstavnavne *úr* og *queirt* være komne til Irlænderne gennem Kymrerne fra Angelsakserne.

[Dette sidste synes at fremgaa af følgende Omstændighed:] *onn* betegner i Irsk ikke »Ask«, som i Gl.Irsk heder *huinnius*, middelirsk *uinsenn*. Derimod er i Kymr. *prenn onn* »Ask« (Stokes, Urkelt. Sprachsch. 51). Derfor synes de irske Bogstavnavne at være komne til Ierne fra Kymrerne ¹⁾.

Herefter synes *muin* at have ags. *mon* til Forbillede; *ngedal* ags. *ing*, hvorefter *dæg* følger i Rækken. *Sail* 'the willow' af *sigel*.

Paa den anden Side er det at mærke, at allerede i den ældste, gotiske Runeskrift havde nogle Runer Navne, som betegnede eller stod i Forbindelse med Trænavne: **berkna* af **berka* »Birk«; **ius* »Taxis« (**kēns* »Furu« ²⁾).

Men i den ags. Runeskrift er denne Betydningskategori bleven talrigere repræsenteret derved, at man har flere nye Runenavne, som betegner Træer: *æsc* og *ác*.

Runenavnet *beorc* er i Ags. identisk med Navnet paa Træet »Birk«. Det irske Alfabet, hvis Navne næsten blot bestaar af — eller ialfald tolkes som — Trænavne, viser ogsaa her større Lighed med den ags. Runeskrift end med nogen anden Form af Runeskrift.

Derfor kommer vi ogsaa her til det Resultat, at de irske Navne har de ags. til Forbillede. Jfr. irsk *idhadh* »Taxis« ligesom ags. *ih*, *éoh*. Irsk *nin* skal betyde »Ask«, medens dog *onn* i Kymr. har havt denne Betydning ligesom Runenavnet *æsc*. *Ailm* forklares 'the fir tree'; ags. *cén* har vistnok betydet det samme.

huath 'hawthorn' jfr. ags. *þorn*.

duir forklares 'the oak', jfr. Runenavnet *ác*.

pethpoc har nogen Lighed med *peoih* Stephens 13.

¹⁾ [Herefter følgende Notits: »aspen hedte Cymr. *aethnen*, *aethwydden*.«]

²⁾ [Jfr. dog S. 74 Anm. 1, 138 Anm. 1.]

Efter dette tror jeg, at det irske Bogstavnavn *beith* er en Oversættelse af ags. *beorc* og ikke direkte en Omtydning af $\beta\eta\tau\alpha$ ¹⁾.

De kymriske Navne hos Zimmer, Nennius Vindicatus S. 132. Mærk *quith*, *nihn*, *muín*, *rat*, *parth*. Nennius skrev 796, sikkert ikke som ganske ung Mand. [Han stammede fra eller havde ialfald nære Forbindelser med den Egn af] Syd-wales . . ., som mellem 764 og 793 var lagt til Mercia. Paa Grænsen af Brecknock-Radnor og Hereford. Haandskriftet, hvori Nennius's Bogstaver findes, er fra Slutningen af 8de eller Begyndelsen af 9de Aarh. (efter John Williams ab Ithel dateret 812), [altsaa omtrent samtidigt med Nennius's] Historia Brittonum, forfattet 796, medens Ecgfred, Offas Søn, levede. [Se Zimmer S. 131—133.]

Paafaldende er Ligheden mellem et Par irske Bogstavnavne og nogle Forvanskninger af Runenavne, som findes i Cod. Vatic. 266 fol. sæc. IX—X. Haandskriftet synes at stamme fra Benediktinerklostret i Corvey (Corbeia nova), som blev stiftet af Ludvig den fromme 822. Det indeholder ogsaa flere Præstevnavne, af hvilke en Del er sikkert saksiske.

Dette Runealfabet er først udgivet af Dietrich i Germania XIII (1868) S. 77—91, hvor han feilagtig har ment, at det i Grunden er et folkeligt Runealfabet fra Westphalen. Siden er det udgivet [af Stephens III S. 9 og] af Gallée i hans »Altsächsische Sprachdenkmäler« (Leiden 1894—95) med Bemærkninger af mig.

Jfr. Osaks. <i>alma</i>	Irsk <i>ailm</i>
<i>caldā</i>	<i>coll</i>
<i>non</i>	<i>nin</i>
<i>ponta</i>	<i>pethpoc</i>
<i>tonta</i>	<i>tinne</i>

1) Thurneysen, [Keltoromanisches, Halle 1884.] S. 46 siger: Den Formodning ligger nær, at irske Munke derved, at *beta* og irsk *beith* var ligelydende, er komne paa den Tanke at betegne samtlige Bogstaver med Trænavne. Han tænker sig altsaa, at de irske Bogstavnavne stammer fra irske Munke.